

1. **BOLEĆ** (267) *vb impf*

o jasne (1 r. błędnie kreskowane: *Oczko*); -eć (3), -éć (2); -eć *OrzJan, JanNKar*; -éć *SienLek*; -eć : -éć *Oczko* (1 : 1).

inf boleć (9). ◇ *praes 3 sg* boli (172). ◇ *3 pl* bolą (48). ◇ *praet 3 sg f* bolała (8). *n* bolało (12). ◇ *3 pl subst* bolały (3). ◇ *fut 3 sg f* będzie bolała (1). *n* boleć będzie (1). ◇ *3 pl subst* boleć będą (2). ◇ *imp 3 sg* niech boli (1). ◇ *con 3 sg m* by bolął (1). *f* by bolała (1). *n* by bolało (5). ◇ *3 pl subst* by bolały (2). ◇ *part praes act* boląc (1). [Z form osobowych wyłącznie 3 os.].

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

Sprawiać ból (267) :

A. Fizyczny, być tego bólu przyczyną; *laborare Murm; dolere Mącz, Cn; condolere, indolere, indolescere, perdolescere Cn* (196) :

a. O członkach ciała (180) :

W zdaniu podmiotowym bez dopełnienia (57): *Hemicraneia est morbus quo dimidia pars capitis laborat, Nyemoc kyedy polgłowy byly. Murm 76, 76; A gdyby oczy bolały/ tedy to zmiełzawłzi [...] do oczu maluczko wpułzczył FalZioł II 19c, I 9c, 89a, 135b, IV 20d, 38c, V 80 (8); gdy fie kto długo morzy tedy głowa boli j zatacza fie. GlabGad G2v, Fv, G8, G8v; RejRozpr F4v; RejJóz C8, G7v; Chociay nogá nie boli przedfię mułszf chrámác. RejWiz 59v, 107v, 120; RejZwierz 122b, 139; Kiedy gárdło boli/ mleko ciepłe krowie/ fkoro po wydoienu piy SienLek 80v, 16v, 18v, 35v [2 r.], 50v, 76v (27); RejZwierc 73, 158; Oczko 16 [2 r.], 21v, 22v. Cf boleć dla czego.*

W zdaniu podmiotowym z dopełnieniem [kogo] (55): *Smiele powiedz iże chorego głowa więczy boli. FalZioł V 12v, I 14c, 80d, 89a, 92a, II 19d, 23v (8); GlabGad D2v; RejJóz M7v; SeklKat Zv; RejKup q7v, Bbv; KrowObr 172; RejWiz 32v, 61, 66v; RejFig Ee, Ee2 [2 r.]; Doleo dentibus, aut dentes mihi dolent Bolą mię zęby. Mącz 93c, 93c [2 r.], 154c, 180d, 195b, 246a; thy łoki wespół zmiełzawłzy pomázuy nim łtáwy ktore cie bolą. SienLek 130, 50, 50v, 70v, 77v 123 (13); RejPos 128; RejZwierc 86, 115v [2 r.], 133, 134, 231b, 231d; PudłFr 16; GórnRozm I4; ActReg 155; WyprPl C; KlonWor 50; PudłDydo A3. Cf boleć za co.*

W zdaniu bezpodmiotowym bez dopełnienia (17): *á iełtliby barzo bolało, tedy może trzy kroć przez dzień przykładać. FalZioł V 107v, 13v, 93v, 95; RejJóz E3; RejKup v4; RejWiz 26; BielKron 464; Mącz 340d; przykładay ná oczy kiedy boli SienLek 64, 21; bo iełli go włieką iuz pewna przygodá/ bo bárzo boli RejZwierc 134, 79v; GórnTroas 42; GosłCast 26 [2 r.]. Cf boleć około ezego.*

W zdaniu bezpodmiotowym z dopełnieniem [kogo] (16): *BierEz L4; RejRozpr D3v; RejWiz 61; Ia thego kęs ieden nie pomnię/ áni czuię/ áby mię boláło. GórnDworz S8v [idem WerGość 252], P6, Tv; RejPos 309v; RejZwierc 49v, 105; żeby nie bárziew płákał po dziećniłku niż go vbito y niż go boli CzechEp 92; Czemu nam też bóg tákiéy zgody niepozwołi/ Aby wždy ieden ciełzył/ gdy drugiego boli. KochFr 56; WerGość 252, 253; Niech fie ten bije kogo nie boli. RybGęśli B3v; GosłCast 24. Cf boleć z czego w czym.*

boleć dla czego [= z powodu czego] (2): *kiedy żoładek dla wiatrow w nim zamknionych boli. FalZioł IV 18d; Oczko 22v.*

boleć od czego (5): *BierEz* L4; Czemuż od łamego wina barziesy głowa boli niż od roztwarzanego *GlabGad* G8v, Fv; *RejZwierc* 158; Bićie/ ogień/ y wżytko to od czego boli Wycięsie/ iż powiedzieć muśiż poniewoli Naywiętższé táiemnice *GórnTroas* 42.

boleć około czego: Ieſtli pod boki miękko á nie boli około ziobr *FalZioł* V 13v.

boleć z czego (7): przylož na nogi ktore bolą ſchodzenia wielkiego *FalZioł* I 9c, 92a; Wżak mię iuż y łamego oczy z troski bolą *RejJóz* M7v; *RejWiz* 32v; *RejZwierz* 122v; *SienLek* 50. Cf *boleć z czego w czym*.

boleć z czego w czym: pomaga kiedy kogo z przyczyny zimney w wżu boli *FalZioł* II 23v.

boleć za co: Bo zá ony ſkoki bolą nas więc boki. *RejZwierc* 114.

Z równoważnikiem zdania czasowego (1): Wołem śmierdzi [szkapa]/ áż mię iuż ciągnąc ręce bolą/ Będe ia miał podobno z tym ſzkápą niewolą. *WyprPl* C.

Przen [przeważnie w przysłowiach] (35) :

Frazy: »głowa boli; boli głowa, główka« = *któs się ma źle; kłopotczy się* (13 : 5):

Bez dopełnienia (10): Ale gdy co poniewoli Przydzie czynić głowá boli *RejRozpr* 14, E4; *RejRozm* 408; *RejKup* e3v; Stałem ná nim [na ſwiecie] goſpodą/ był mi czáfem kwoli/ Dziś w mię wložil dobrą myſl/ iutro głowá boli *BielKom* Bv; Bo ſkąd iá kolwiek poczniefz/ wżędzycie myſl w niewoli/ A cożkolwiek przypádniefz/ przedfię głowá boli. (*marg*) Vbić źle/ vbiłi theż źle. (-) *RejWiz* 192v, 41v, 140v; Czy kiedy ſwiętę przepić/ rádá boli główká? *PudłFr* 14. Cf *głowa boli w czym*.

Z dopełnieniem [kogo] (8): A ow co wlezie do ſoli Y tegoć głowá nieboli (*marg*) Zupy (-) *RejRozpr* D; *BielKom* F6v; *RejWiz* 189v; *OrzRozm* L3v, *BielSat* C4 [*idem* *BielRozm* 22]; Bo ſtáręgo do tańcá rádá głowá boli. *PudłFr* 35, 31; Rad fie pięknie poſtáwi/ pieniędzy życzáiac. Ale gdy záſię wrácá/ to go boli głowá *BielRozm* 22.

głowa boli w czym: Bo czałem wierę o głodzie Liepſfi ziwot na ſwobodzie Niż wroſkoſfi a wniewoli Barzo więcz wtim głowa boli A marnie to kazdi placzi Kto prze pichę wolnoſcz traczy *RejRozm* 396.

Z równoważnikiem zdania czasowego (4): *RejRozpr* E4; Y ti obacziſz po ſkkodzie yz lepſſa nocha wſwobodzie Nizli wielki koſſt wniewoly O tim miſliącz głowa boly *RejRozm* 407; *BielKom* F6v; *RejWiz* 41v.

»serce boli« = *jest smutno, žal* (16):

Bez dopełnienia (7): *RejWiz* 40, 95; *OrzQuin* R4; *HistLan* E3v; *RejZwierc* 226; rátuycie mię w niewoli/ W któręty twarz záwždy pała/ ſerce zbytnie boli *PudłFr* 62. Cf *serce boli o co*.

Z dopełnieniem [kogo] (9): *RejJóz* G7; Lubo wſtáiac gore iálniefz/ Lubo pádnąc Słonce gálniefz: Mnie iednáko ſerce boli/ A nigdy ſyc nieutoli. *KochTr* 17; *KochSz* B4v. Cf *serce boli kwoli komu; kogo kogo; ze zdaniem przyczynowym*.

serce boli kwoli komu: Tedy ma Lutnia ciebie ſławić będzie/ Y wierſz moy ſpiewác/ to ieſt tobie kwoli/ Serce mię boli. *SzarzRyt* D4v.

serce boli o co: Tu mi idzie o mężá/ owdzie ſerce boli o ſyná *GórnTroas* 46.

serce boli kogo kogo [= *komuś kogoś žal*]: y terazem widział Nieboraká: y bárzo mię go ſerce boli. *Woj.[towic:]* Drugich záłuiiefz, á ſam ſiebie nie záłuiiefz *CiekPotr* 35.

Z równoważnikiem zdania czasowego (5): *RejJóz* G6v; *RejWiz* 40, 95; Daycie temu Seymowi pokóy/ ferce boli/ y prze žal w kámién fye obraca/ o ípráwie tego to Seymu flucháiąc *OrzQuin* R4; Oštátek lámi miedzy łobą flkóli/ Człowieká pátrząc práwie ferce boli. *KochSz* B4v.

Ze zdaniem przyczynowym [iż, że] (4): *RejJóz* O4v; ále mię ferce boli/ że oná tego niechce/ czego ia prágnę *GórnDworz* Cc2v; Iż was nie mam w domu íwym dziś mię ferce boli. *HistLan* D2v; *PudlFr* 54.

»uszy bolą« = mieć dosyć, znudzić się słuchaniem:

Z równoważnikiem zdania czasowego: Słucháiąc flów niepotrzebnych/ áz mię vfyzy bolą. *KochFr* 10.

b. O dolegliwościach fizycznych [zawsze w zdania podmiotowym] (16) :

Bez dopełnienia (9): *FalZioł* V 108v; Kiedy będzie [...] kroftá nie wielką iáko wiká bláda/ á nieboli: vmrzeć do fześci dni od początku niemocy. *SienLek* 23; A iużci fie pogoiły/ Ony twoie ftáre guzy/ A bolą więc by Fráncuzy. *RejZwierc* 231c, 267.

Z dopełnieniem (7): *BielKron* 125, 126; miły bárwierz namniev mie thá ráná nie boli *GórnDworz* S8v [*idem WerGośc* 252]; *SkarŻyw* 444; *CzechEp* 92; *WerGośc* 252; Ale iefli mię ímutną ciężkié rázy bolą *KochPieś* 29.

W *przen* (5) : Iuż ni małci nie przykładay barzo then wrzod boli (*marg*) Miłószcz trudny zakon (–) *RejJóz* F6; Bo fie to [łakomstwo] čicho ízyrzy nie boląc by lífzay. *RejWiz* 191, 31v, 170v; *RejZwierc* 133.

B. Sprawiać ból psychiczny, przysparzać kłopotu, zmartwienia, smutku; dokuczać, doskwierać; *excruciare* *Modrz* 522 (71) :

W zdaniu podmiotowym bez dopełnienia (12): *RejZwierc* 143; *KochZg* A2; *RejZwierc* 235d; Bárziewy do ferca to/ co boli/ człowiek Przypufzcza/ niżli co gmylli fie dzieie. *KochOdpr* Bv; *KochFr* 65; *GórnTroas* 28; á krzywdá znaczna bárzo boli/ y boleć póki człowiek żyw musi: boli opáczné niż iefł rozumienie y wdawanie: bolą ludzie dobrého íwemu zawifni: bolą nawet ferca máiętności cudzhey chćiwé. *JanNKar* A3; *SarnStat* 1298.

W zdania podmiotowym z dopełnieniem [kogo] (54): *Diar* 32; przyftáło Królowi w milczeniu fluchác/ y tego co go bárzo boláło. *OrzQuin* D3, G4, N4v; *GórnDworz* Ee8v; Szátaná boli cześć pány Móryey. *BiałKat* 226 *marg*; Ano więczey złą dziewczkę ínadź flkrzynká [z domniemanym majątkiem] boláá/ Ktoráby oná więczey niż oycá woláá. *HistLan* D3; *RejZwierc* 237c; Ale to was boli/ iż Pafterz owce íwoie/ íądzi/ á od owiec íądzon być niemoże. *WujJud* 85, 4v; *ModrzBaz* 132v; *SkarJedn* 174, 196, 219; Boday zginął/ kogo flawá Boli miáftá páńfkiégo *KochPs* 193; *SkarŻyw* 140, 172, 244, 388; *CzechEp* 274, 407; *NiemObr* 108, 166; *KochFr* 102; ACZ mię twa drogá/ miá/ bárzo boli/ Niechcę cię trzymác przeciw twoiéy woli *KochPieś* 7, 26 [2 r.]; *KochSob* 65, 67; Iedno że to wy nie baczycie tego/ áni was boli cudza krzywdá/ á miáłaby was flufznie boleć *GórnRozm* C2v, Dv; tám Száry leży zmordowány/ Którégo bárziewy boli zły íąsiad/ niż rány. *KochProp* 9; *ActReg* 169; *GostGosp* 92; *GrochKal* 13; *GórnTroas* 66; *KochPij* Cv; *GrabowSet* C3, M2v, V4; Bo mię przygodá przyiaćielńka boli. *KochFrag* 45; *OrzJan* 135; *WujNT* 187; Nie boli mię chudobá bo tá iefł pocziwa *CzahTr* I2, Iv; *GosłCast* 28; *PaxLiz* B2, C4v; *ZbylPrzyg* A2v. Cf boleć do kogo; na kogo; Szereg.

W zdaniu bezpodmiotowym bez dopełnienia (3): *RejZwierz* A5v; *TRudno* milczyć gdy boli/ trudno niewołać w złej toni *OrzQuin* A3v; *KochTarn* 75.

W zdaniu bezpodmiotowym z dopełnieniem [kogo] (3): *Doleo* Żałuyę/ Boli mie/ Ciężko mi. *Mącz* 93c; *Dedoleo*, *Nie* żalmi/ *Nie*boli mie/ *Nie* trofzczę lie. *Mącz* 93d; *GórnDworz* Ff7.

boleć do kogo (2): *Toc* nieprzyjaciela donich [*do Zborowskich*] boli zecnota tilko łama/ łtzerá áprawdziwie łluza *PaprUp* F3v; to co mie do kogo boli iawnie powiem *PaprUp* F4.

Ze zdaniem czasowym (2): *RejZwierz* A5v; [*pan*] muśi to dáwác znác/ iáko go boli/ kiedy lie co złe dzieie/ á zálię iáko mu miło/ gdy co dobrze. *GórnDworz* Ff7.

Zwrot: »w sercu boleć« (3): *KochFr* 65; *Spiéwa* łłowik ná topoli/ *A* w fercu go przedsię boli *Dawna* krzywdá *KochSob* 65; *KochTarn* 75.

Szereg: »gryźć, boleć«: *Skażcá* y łzpiég/ gryźie mię ciężko/ gryźie/ boli/ *Ten* niełczęłny czárownik/ ktory [...] *Chciá* mię był zwiéždź y przygnác do łzkárádéy winy. *GosłCast* 61.

Formacje pochodne: oboleć, odboleć, przeboleć, przyboleć, rozboleć się, uboleć, zabołek; balać, bolać; bolewać, wybolewać; odboliwać, uboliwać.

Cf **BOLAĆ, BOLEĆ, BOLENIĆ**